

Brede bevraging directies en leraren modernisering SO tweede graad

Situering

De modernisering van het secundair onderwijs (SO) ging op 1 september 2021 van start in de tweede graad. Het betreft zowel een structurele vernieuwing met een nieuwe matrix van studierichtingen als een inhoudelijke vernieuwing met nieuwe eindtermen algemene vorming, nieuwe specifieke eindtermen en beroepskwalificaties die inhoudelijk richting geven aan de nieuwe studierichtingen.

In het voorjaar van 2021 stelden meer dan 100 schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen een beroep tot vernietiging in bij het Grondwettelijk Hof met de vraag om de nieuwe eindtermen voor de tweede en de derde graad te vernietigen. In een aantal eindtermenkranten ([eerste eindtermenkrant](#), [tweede eindtermenkrant](#), [derde eindtermenkrant](#), [vierde eindtermenkrant](#)) verduidelijkten we waarom we die stap hebben gezet: de nieuwe eindtermen bedreigen de vrijheid en de kwaliteit van onderwijs omdat ze te uitgebreid, te gedetailleerd en te pedagogisch-didactisch sturend zijn.

Onze kritische analyse van de nieuwe eindtermen, waarin we diverse fundamentele problemen identificeerden, was onder meer gebaseerd op een eigen grondige studie van de nieuwe eindtermen en veelvuldig overleg met leraren, directies, besturen en experts hoger onderwijs. Om die analyse te kunnen toetsen aan de eerste concrete ervaringen op het terrein maken we thans - na een brede gerichte bevraging - een eerste voorlopige balans op na één semester in de gemoderniseerde tweede graad.

De bevraging bestond uit vier onderdelen die zich richtten tot diverse doelgroepen:

- directie en middenkader, met de vraag naar ruimte voor eigen keuzes in het complementair gedeelte en ruimte voor eigen initiatieven en activiteiten vanuit het eigen pedagogisch project;
- leraren Wiskunde, Natuurwetenschappen en Frans in specifieke richtingen van de domeingebonden D-finaliteit (doorstroom-finaliteit), met de vraag naar de haalbaarheid van het curriculum en ruimte voor eigen keuzes;
- leraren in het specifiek gedeelte van de D/A- en D-finaliteit (doorstroom/arbeidsmarkt-finaliteit en doorstroom-finaliteit), met de vraag naar de haalbaarheid van het curriculum en ruimte voor eigen keuzes;
- leraren algemene vorming in de A-finaliteit (arbeidsmarkt-finaliteit), met de vraag naar de haalbaarheid van het curriculum en ruimte voor eigen keuzes.

De combinatie van gesloten vragen en open velden liet leraren en directies toe om de nodige duiding te geven bij hun antwoord. Een open veld aan het einde van elke bevraging maakte aanvullende feedback mogelijk.

In wat volgt geven we eerst een samenvatting van de voornaamste bevindingen. We gaan er in het

tweede deel van de tekst uitgebreider op in.

Het open veld na elke vraag en aan het einde van de bevraging bevat een heel aantal interessante opmerkingen en suggesties die betrekking hebben op andere aspecten van de modernisering SO en meer algemeen op het (secundair) onderwijs als zodanig. We nemen die opmerkingen en suggesties ter harte en gaan er waar mogelijk mee aan de slag. We zijn ons er tevens van bewust dat de start van de modernisering SO in de tweede graad werd bemoeilijkt door het coronavirus en het lerarentekort, waardoor scholen en leraren een nieuw curriculum moesten vormgeven in bijzonder lastige omstandigheden. Desondanks zien we in de resultaten van deze bevraging, die gebaseerd zijn op de eerste concrete ervaringen van directies en leraren, in het werkveld een duidelijke bevestiging van de fundamentele problemen die we in het kader van het beroep tot vernietiging aanklaarten met betrekking tot de nieuwe eindtermen - met name (o.m.) het gebrek aan ruimte voor het pedagogisch project van de school, het gebrek aan ruimte in het complementair gedeelte, problemen qua haalbaarheid van de algemene vorming voor bepaalde studierichtingen in de domeingebonden D-finaliteit, het gebrek aan ruimte voor het specifiek gedeelte van de D/A- en A-finaliteit, problemen qua haalbaarheid van de algemene vorming in de A-finaliteit, etc.

1 Samenvatting

Onvoldoende ruimte in het complementair gedeelte en onvoldoende ruimte voor eigen initiatieven vanuit het pedagogisch project:

- 58% van de scholen geeft aan dat ze onvoldoende ruimte hebben voor eigen keuzes in het complementair gedeelte van de tweede graad, 40% van de scholen heeft onvoldoende ruimte voor eigen initiatieven en activiteiten vanuit het pedagogisch project.
- 67% van de scholen geeft aan dat ze onvoldoende ruimte hebben voor eigen keuzes in het complementair gedeelte van de derde graad, 48% van de scholen heeft onvoldoende ruimte voor eigen initiatieven en activiteiten vanuit het pedagogisch project.

Onhaalbaarheid en onvoldoende ruimte voor eigen keuzes voor Wiskunde, Natuurwetenschappen en Frans in bepaalde studierichtingen van de domeingebonden D-finaliteit:

- Algemeen: voor de domeingebonden D-finaliteit geeft 56% van de leraren aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de bevroegde studierichtingen in de domeingebonden D-finaliteit. 77% van de leraren geeft aan dat er onvoldoende tijd is om eigen inhoudelijke keuzes te maken, 43% geeft aan dat er geen ruimte is voor eigen didactische keuzes.
- Wiskunde: 76% van de leraren geeft aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de bevroegde studierichtingen in de domeingebonden D-finaliteit. Maar liefst 96% van de leraren geeft aan dat men geen ruimte heeft om eigen inhoudelijke keuzes te maken. 59% van de leraren geeft aan dat men geen ruimte heeft om eigen didactische keuzes te maken.
- Natuurwetenschappen: 58% van de leraren geeft aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de bevroegde studierichtingen in de domeingebonden D-finaliteit. 81% van de leraren geeft aan dat ze geen tijd vinden voor eigen inhoudelijke keuzes. 57% van de leraren geeft aan dat ze geen ruimte vinden voor eigen didactische keuzes.
- Frans: 42% van de leraren geeft aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de bevroegde studierichtingen in de domeingebonden D-finaliteit. In deze lerarengroep zien we een duidelijk onderscheid tussen leraren Frans in STEM-richtingen, die het curriculum duidelijk niet haalbaar achten, en leraren Frans in Bedrijfswetenschappen en Maatschappij- en welzijnswetenschappen, waarvan het merendeel het curriculum wel haalbaar acht. 45% van de leraren geeft aan dat er onvoldoende tijd is om eigen inhoudelijke keuzes te maken. Daarnaast geeft 12% van de leraren

geeft aan dat er geen ruimte is voor eigen didactische keuzes. Dat lage(re) percentage hangt samen met de eigenheid van een taalvak, waar de leraar in beginsel veel didactische vrijheid heeft in de manier waarop hij de talige doelen bereikt (o.m. de keuze van teksten en onderwerpen).

Onhaalbaarheid en onvoldoende ruimte voor eigen keuzes in het specifiek gedeelte van de D/A- en de A-finaliteit:

- Algemeen geeft 47% van de leraren aan dat men niet voldoende lestijd heeft om het leerplan te realiseren. 42% van de leraren geeft aan dat men niet voldoende lestijd heeft om eigen inhoudelijke keuzes te maken. Een meer gedetailleerde analyse geeft wel duidelijke verschillen aan tussen de studierichtingen.
- Meer dan de helft van de leraren die lesgeven in studierichtingen uit de zachtere studiedomeinen Economie en organisatie, Maatschappij en welzijn en Sport zijn voor de A-finaliteit positief.
- Meer dan de helft van de leraren die lesgeven in studierichtingen uit het studiedomein STEM zijn voor de A-finaliteit negatief. Dat geldt uitgesproken voor Bouw, Elektriciteit en Mechanica. Het oordeel is gemengd voor Hout.
- Meer dan de helft van de leraren die lesgeven in de studierichtingen Biotechnieken, Grafische technieken, Sport en Wellness en lifestyle zijn voor de D/A-finaliteit positief.
- Meer dan de helft van de leraren die lesgeven in de studierichtingen Architecturale kunsten, Bouwtechnieken, Elektromechanische technieken, Elektrotechnieken, Houttechnieken, Maatschappij en welzijn en Mechanische technieken zijn voor de D/A-finaliteit negatief. Het oordeel is gemengd voor Bedrijf en organisatie en Voertuigtechnieken.

Onhaalbaarheid en onvoldoende ruimte voor eigen keuzes in de algemene vorming van de A-finaliteit:

- 49% van de leraren geeft aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de leerlingen van de A-finaliteit.
- 52% van de leraren geeft aan dat er onvoldoende tijd is om eigen inhoudelijke keuzes te maken.
- 32% geeft aan dat er geen ruimte is voor eigen didactische keuzes.

2 Keuzes in het complementair gedeelte, initiatieven vanuit het pedagogisch project

2.1 De vragen

De vragen richtten zich tot directies en middenkader. Het betreft de ruimte die de school heeft om keuzes te maken in het complementair gedeelte en de ruimte voor eigen initiatieven en activiteiten vanuit het eigen pedagogisch project, zowel voor de huidige tweede graad als de toekomstige derde graad; veel scholen zijn immers nu ook al bezig met het overleggen over en vormgeven van de nieuwe derde graad. In een open veld na elke vraag, kon men aangeven welke keuzes men niet meer kan maken.

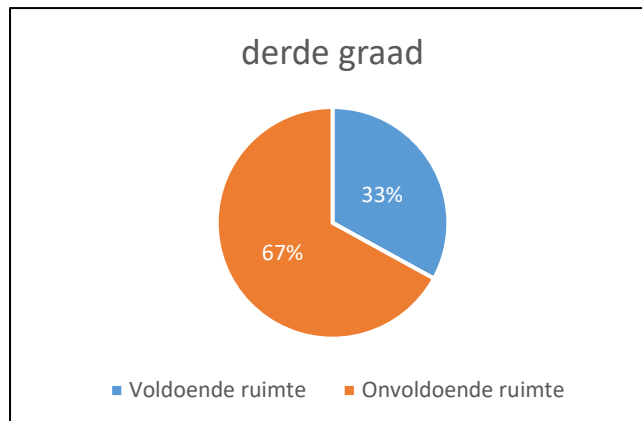
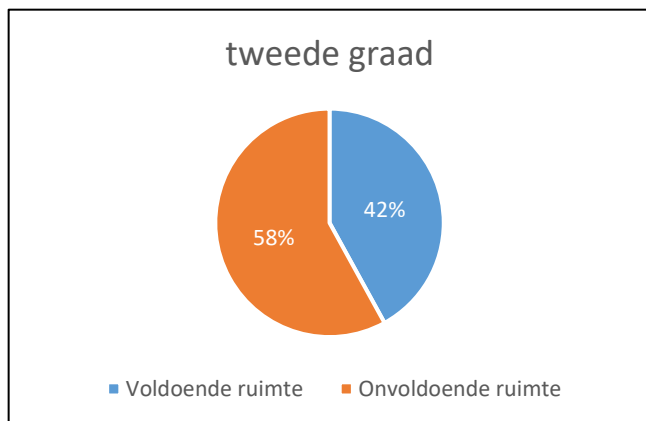
De vragenlijst maakte geen onderscheid tussen onderwijsvormen of -finaliteiten. De duiding die door de bevraagde scholen werd verstrekt in de open velden, maakte duidelijk dat weldegelijk scholen met diverse onderwijsvormen en -finaliteiten op de bevraging hebben gereageerd. In totaal beantwoordden iets meer dan 100 scholen (i.e. ca. 20% van de scholen met een tweede en derde graad) de vragenlijst.

2.2 De resultaten

2.2.1 Ruimte voor eigen keuzes in het complementair gedeelte van tweede en derde graad

58% van de scholen geeft aan dat er onvoldoende ruimte is voor eigen keuzes in het complementair gedeelte van de tweede graad. Dat percentage stijgt naar 67% van de scholen voor de derde graad. Scholen missen doorgaans de ruimte voor keuzes die ze vroeger konden maken. Het gaat dan onder meer om volgende items in de tweede graad:

- een extra uur talen (o.m. Duits);
- ruimte om MEAV te realiseren via Mens & samenleving en Artistieke vorming;
- meer uren voor specifieke vorming of praktijkervaring (vooral in het STEM-domein) om eigen accenten te leggen of diepgang te brengen;
- een extra lesuur voor ICT (aanleren en inoefenen i.f.v. verdere integratie in de vakken);
- ruimte om te differentiëren en te remediëren voor de hoofdvakken (o.m. in de D/A- en de A-finaliteit voor Nederlands of andere basisvaardigheden (leren leren, sociale vaardigheden) voor die leerlingen die er het meest nood aan hebben in het kader van leerachterstand in een grootstedelijke context;
- ruimte voor de brede ontwikkeling van leerlingen, voor niet-cognitieve (i.e. creatieve en sportieve) disciplines en vaardigheden;
- ruimte om te kiezen voor meer Wiskunde voor bepaalde leerlingengroepen in bepaalde studierichtingen;
- ruimte om te kiezen voor Muzikale opvoeding en Plastische opvoeding voor alle leerlingen in doorstroomrichtingen;
- ruimte voor keuzes binnen de eigenheid van de school en in functie van vervolgrichtingen in de derde graad;
- ruimte voor verdieping en projectmatig werken.

In de derde graad worden bovenstaande items herhaald en aangevuld met volgende items:

- ruimte in domeinoverschrijdende aso-richtingen voor Esthetica voor alle leerlingen, 2u extra Wiskunde in richtingen met 6u Wiskunde, Duits in de niet-talenrichtingen;
- ruimte om poolversterkend te werken in domeinoverschrijdende aso-richtingen;
- ruimte voor vakoverschrijdende projecten zoals politieke vorming, onderzoeksprojecten ...
- ruimte voor seminars of keuzepakketten zoals informatica, probleemoplossend denken, filosofie, psychologie, boekhouden, rechten, kunst ... waar leerlingen al dan niet vrij voor kiezen en die de motivatie van leerlingen versterken of de oriëntering naar het hoger onderwijs ondersteunen;
- extra stage in D/A-richtingen;

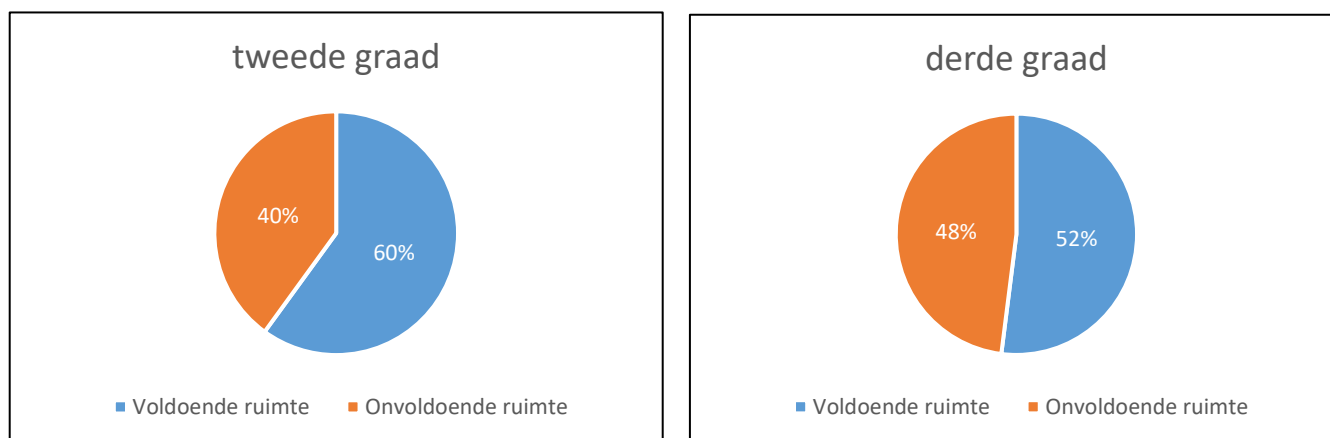

- keuzemodules die toelaten om klas- en jaardoorbrekend te werken in de derde graad.

Scholen geven aan dat de vrije ruimte sterk afhankelijk is van studierichting tot studierichting. Soms is er een beetje ruimte, soms is die er quasi niet of helemaal niet. Dat maakt het voor scholen niet gemakkelijk om tot een samenhangend geheel te komen binnen een studiedomein of over studiedomeinen heen. De geringe ruimte in de tweede graad betekent bovendien dat ofwel de school ofwel de leerling in de tweede graad al een duidelijke keuze moet maken voor één specifiek pakket (bv. een extra uur Duits, ICT, praktijk ...) wat een getrapte studiekeuze in de weg kan staan. Dat maakt het voor de school ook moeilijk om (leer)lijnen te ontwikkelen.

Een van de bevroegde scholen observeert dat er in de A-finaliteit niet enkel problemen zijn om de eindtermen voor Nederlands en de andere talen te behalen, maar dat er zich daar bovendien het probleem voordoet dat het hoger aantal uren algemene vorming (ten nadele van de specifieke beroepsvorming) ook nadelig is voor de leermotivatie van leerlingen; een leermotivatie die vroeger werd gestimuleerd door praktijk- en technische vakken en door de succeservaring die leerlingen daarin beleefden.

2.2.2 Ruimte voor eigen initiatieven en activiteiten vanuit het eigen pedagogisch project in de tweede en de derde graad

40% van de scholen geeft aan dat er onvoldoende ruimte is voor eigen initiatieven en activiteiten vanuit het pedagogisch project in de tweede graad. Dat percentage stijgt tot 48% van de scholen voor de derde graad.

Een aantal scholen antwoordt dat er voldoende ruimte lijkt te bestaan, maar geeft in de duiding wel aan dat men er omwille van de huidige situatie nog onvoldoende zicht op heeft. Het gaat dus slechts om een voorwaardelijke bevestiging. Enkele scholen antwoorden ‘ja’ omdat ze activiteiten vanuit het eigen pedagogisch project kunnen linken aan het Gemeenschappelijk funderend leerplan (GFL) of aan MEAV. Zo blijven ze schooleigen projecten rond gezondheid, verkeer, milieu, etc. continueren om een deel van de GFL-doelen aan te raken of te verdiepen.

Een school geeft aan dat er niet zozeer nood is aan een specifieke keuze, maar aan meer vrijheid om keuzes vanuit de pedagogische visie te kunnen maken. Andere scholen geven aan dat ze te weinig ruimte hebben om projecten in te richten gelinkt aan het Gemeenschappelijk funderend leerplan (GFL) en aan het vormen van de leerling tot mens. Men wijst naar het teveel aan eindtermen en maatschappelijke items die door de school opgenomen moeten worden, waardoor andere schoolkeuzes in het gedrang komen. Daardoor ontbreekt het aan ruimte voor diepgang: leerlingen krijgen “weinig van veel” waarbij de school weliswaar eigen “accentjes” kan leggen, maar waarbij

de school die accenten onvoldoende écht kan uitwerken. Scholen hebben bovendien angst voor lesverlies: het organiseren van projecten kost tijd en er zit te veel leerstof in de vakken; door het inrichten van eigen projecten komt de leerplanrealisatie in het gedrang. Een aantal scholen ervaart het tevens als een onmogelijke opdracht om alle doelen te realiseren en (breed) te evalueren, zowel de vakgebonden doelen als de doelen uit het Gemeenschappelijk funderend leerplan of MEAV.

Wanneer men aangeeft dat er onvoldoende ruimte bestaat, denken scholen onder meer aan volgende items voor de tweede en de derde graad:

- verbindende activiteiten die het normale lesverloop doorbreken zoals leefdagen of projectdagen gelinkt met een of meer wegwijzers van de katholieke dialogeschool;
- de integratie tussen praktijk- en technische vakken en bij uitbreiding de algemene vorming.
- projecten rond duurzaamheid (moeten bv. wijken omwille van maatschappelijk gerelateerde inhoud die verplicht via MEAV aan bod moeten komen);
- artistieke vakken in het kunstonderwijs waardoor de eigenheid van de school (i.c. de voorbereiding op hoger kunstonderwijs) in het gedrang komt.
- artistieke vakken in domeinoverschrijdende aso-richtingen;
- leerlingencontacten, coachingsgesprekken;
- meerdaagse uitwisselingen met een buitenlandse school;
- vakoverschrijdende projecten.

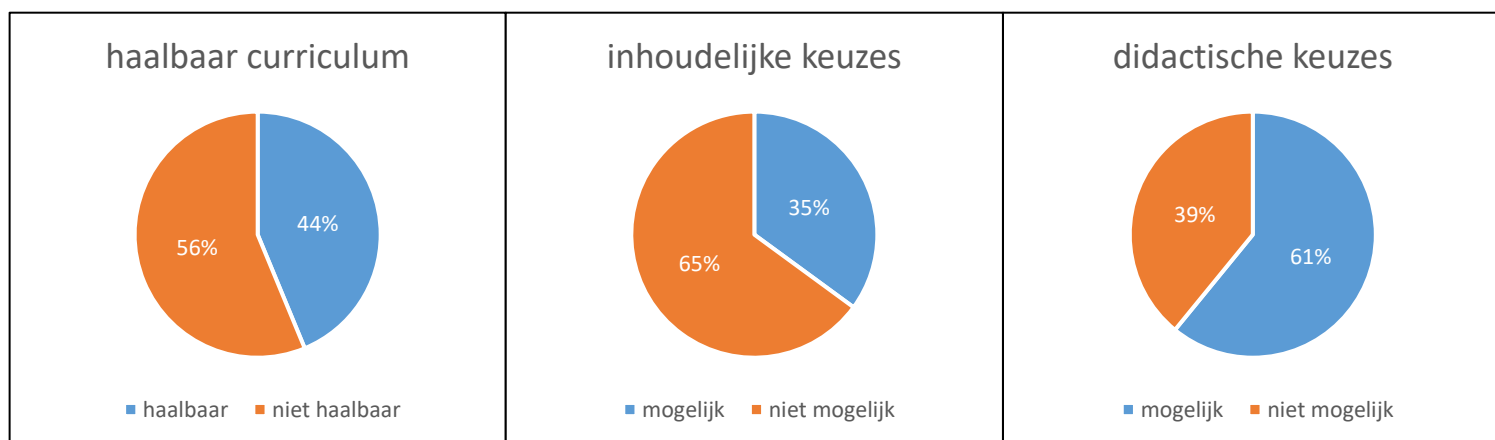
3 Wiskunde, Natuurwetenschappen en Frans in bepaalde studierichtingen van de domeingebonden doorstroomfinaliteit

3.1 De vragen

De vragen richtten zich tot vakleraren Wiskunde, Natuurwetenschappen en Frans in bepaalde studierichtingen van de domeingebonden D-finaliteit. De vragen peilden naar de haalbaarheid van het curriculum en de ruimte voor eigen inhoudelijke en didactische keuzes. In een open veld na elke vraag kon de leraar meer duiding geven bij het antwoord.

3.2 De resultaten

In totaal beantwoordden meer dan 110 vakleraren de bevraging. Uit de duiding bij de antwoorden kunnen we afleiden dat in sommige scholen leraren van een bepaald vak een gebundeld antwoord hebben gegeven voor meer dan één studierichting.

Algemeen geeft 56% van de leraren aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de bevragee studierichtingen in de domeingebonden D-finaliteit. 77% van de leraren geeft aan dat er onvoldoende tijd is om eigen inhoudelijke keuzes te maken en 43% geeft aan dat er geen ruimte is voor eigen

didactische keuzes. Een meer gedetailleerde analyse geeft wel duidelijke verschillen aan tussen de vakken, soms ook tussen studierichtingen.

In de open velden geven zowel leraren als directeurs aan dat:

- het onderscheid tussen de domeingebonden en de domeinoverschrijdende D-finaliteit niet duidelijk is, terwijl het wel gaat om andere leerlingen.
- de invulling voor de algemene vakken in de studierichtingen Muziek en Woordkunst-drama te zwaar is wat betreft Wiskunde en Natuurwetenschappen. Die verzwaring gaat ten koste van de specifieke vakken, waardoor een gedegen artistieke opleiding met toekomstperspectieven zwaar onder druk komt. Leerlingen kunnen minder excelleren in het vakspecifieke en worden zo kansen ontnomen om te slagen voor toelatingsproeven hoger onderwijs. Zij zullen in de toekomst (veel) minder de concurrentie kunnen aangaan met de brede instroom van buitenlandse studenten.

3.3 De resultaten voor Wiskunde

De vragen richtten zich tot leraren in volgende studierichtingen: Beeldende en audiovisuele vorming, Maatschappij- en welzijnswetenschappen, Muziek, Woordkunst-drama.

76% van de leraren geeft aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de bevroegde studierichtingen in de domeingebonden D-finaliteit. Wanneer men het curriculum niet haalbaar acht, verwijst men naar het zeer hoge niveau en naar het tempo dat omwille van de grote hoeveelheid leerinhouden eveneens heel hoog moet liggen. Dat betekent concreet dat leraren een keuze moeten maken: ofwel doen ze het nodige opdat alle leerlingen de leerstof zouden begrijpen en maken ze een selectie uit de verplichte leerstof, ofwel kiezen ze ervoor om alle verplichte leerstof te zien met als gevolg dat sommige leerlingen die terecht voor een bepaalde studierichting hebben gekozen omdat ze over de nodige specifieke capaciteiten beschikken, moeten afhaken omwille van de leerstof voor Wiskunde.

Bijkomend wordt ook af en toe verwezen naar de grootte van de klasgroep en naar het ontbreken van een basis vanuit de eerste graad.

Slechts 4% van de leraren geeft aan dat men erin slaagt om eigen inhoudelijke keuzes te maken. Een leraar geeft in de duiding aan dat de 'ja' enkel mogelijk is omdat de school voor een extra lesuur wiskunde koos. 96% van de leraren geeft aan dat er geen tijd is om eigen inhoudelijke keuzes te maken. Zelfs als men het curriculum als haalbaar ziet (slechts 24%), stelt men duidelijk vast dat er geen tijd meer is voor eigen keuzes. Leraren geven verder ook aan dat er bovendien geen tijd meer is voor remediëring, reflectie, fouten maken, verbreding van de leerstof, noch voor verbinding met de actualiteit.

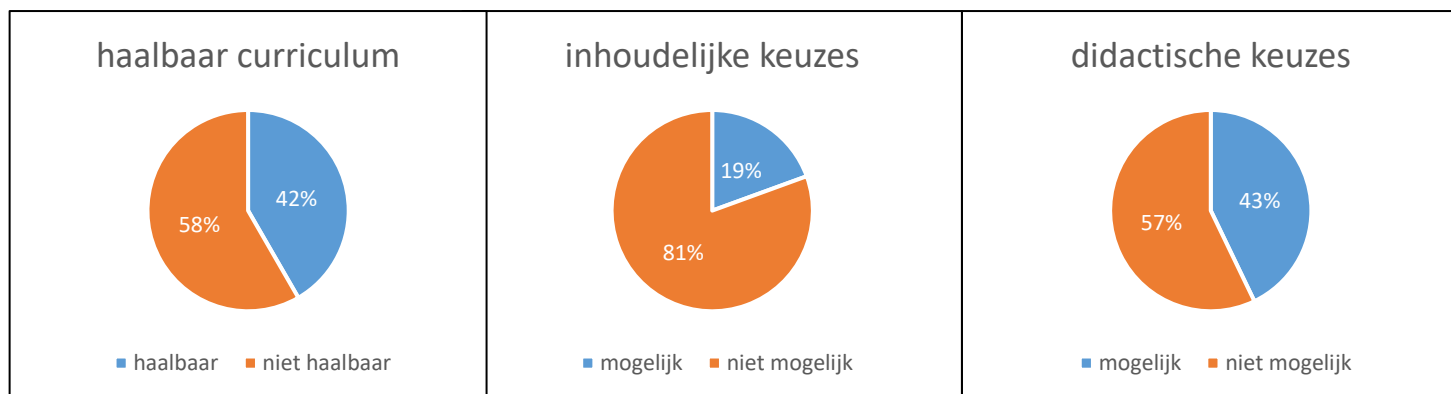
Een groter, maar nog steeds beperkt, percentage leraren geeft aan dat men wel ruimte vindt voor eigen didactische keuzes. Toch geeft 59% van de leraren aan dat men dat moeilijk vindt omdat er

weinig tijd rest voor variatie en de meer aangename (en vaak meer tijdrovende) didactische werkvormen.

3.4 De resultaten voor Natuurwetenschappen

De vragen richtten zich tot leraren in volgende studierichtingen: Architecturale en beeldende vorming, Bedrijfswetenschappen, Beeldende en audiovisuele vorming, Maatschappij- en welzijnswetenschappen, Muziek, Woordkunst-drama.

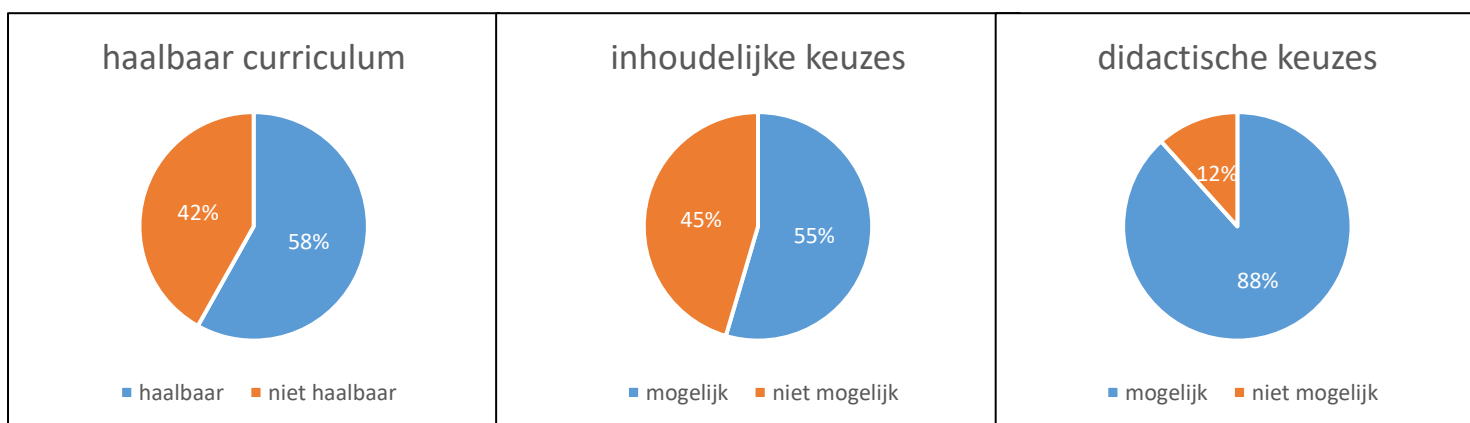

58% van de leraren geeft aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de bevroegde studierichtingen in de domeingebonden D-finaliteit. Indien men het curriculum niet haalbaar acht, verwijst men naar het zeer hoge niveau en de grote hoeveelheid leerstof waardoor het tempo zeer hoog moet liggen. Leraren verwijzen ook naar het feit dat er te veel nieuwe onderwerpen aan bod moeten komen in vergelijking met vroeger. Leerlingen krijgen daardoor te weinig tijd om de nieuwe leerstof ook te kunnen inoefenen en verwerven bepaalde kennis te oppervlakkig.

Zelfs als men het curriculum haalbaar acht, is een groot deel van de leraren van oordeel dat er geen tijd is voor eigen inhoudelijke keuzes. Maar liefst 81% van de leraren geeft aan dat ze daar geen tijd voor vinden. 57% van de leraren geeft ook aan dat ze geen ruimte vinden voor eigen didactische keuzes. Leraren betreuren het dat ze onvoldoende tijd vinden om leerlingen te prikkelen met experimenten.

3.5 De resultaten voor Frans

De vragen richtten zich tot leraren in volgende studierichtingen: Architecturale en beeldende vorming, Bedrijfswetenschappen, Beeldende en audiovisuele vorming, Biotechnologische (STEM-)wetenschappen, Bouwwetenschappen, Maatschappij- en welzijnswetenschappen, Muziek, Technologische wetenschappen, Woordkunst-drama.

42% van de leraren geeft aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de bevroegde studierichtingen in de domeingebonden D-finaliteit. In deze lerarengroep zien we een duidelijk onderscheid tussen

leraren Frans in STEM-(gerelateerde) studierichtingen en in andere studierichtingen.

- Het merendeel van de leraren die de bevraging beantwoordden en lesgeven in Bedrijfswetenschappen en Maatschappij- en welzijnswetenschappen, beoordeelt het curriculum als haalbaar. Die inschatting vindt wellicht mede haar oorsprong in het feit dat bv. in de oude studierichting Handel extra leerstof bovenop de basisleerstof werd behandeld.
- Het merendeel van de leraren die de bevraging beantwoordden en lesgeven in STEM-richtingen, beoordeelt het curriculum als niet haalbaar.

Wanneer men het curriculum niet haalbaar acht, geeft men o.m. volgende duiding:

- geen tijd om de leerstof grondig te verankeren; alles moet te oppervlakkig blijven;
- te weinig tijd om alle leerstof te zien;
- de lat ligt te hoog, er moet nog te veel tijd gaan naar het herhalen van de basis;
- te uitgebreide grammatica;
- voor dat leerlingenprofiel zou er meer tijd nodig zijn en die is er niet.

Men geeft aan dat alle leuke dingen naar de achtergrond verdwijnen en men tijd mist om leerlingen te laten genieten van Frans.

Bovenstaande elementen worden ook genoemd, wanneer leraren oordelen dat ze onvoldoende tijd hebben om eigen keuzes te maken. Het betreft 45% van de leraren die de bevraging invulden.

Daarnaast geeft 12% van de leraren aan dat er geen ruimte is voor eigen didactische keuzes. Dat lage(re) percentage hangt samen met de eigenheid van een taalvak, waar de leraar in beginsel veel didactische vrijheid heeft in de manier waarop hij de talige doelen bereikt, onder meer in de keuze van teksten en onderwerpen.

4 Richtingspecifieke vorming in D/A- en A-finaliteit

4.1 De vragen

In totaal beantwoordden meer dan 480 leraren de bevraging. Uit de duiding bij de antwoorden kunnen we afleiden dat de bevraging ook vanuit een meer overkoepelend perspectief werd ingevuld door de technisch adviseur of door de technisch adviseur-coördinator.

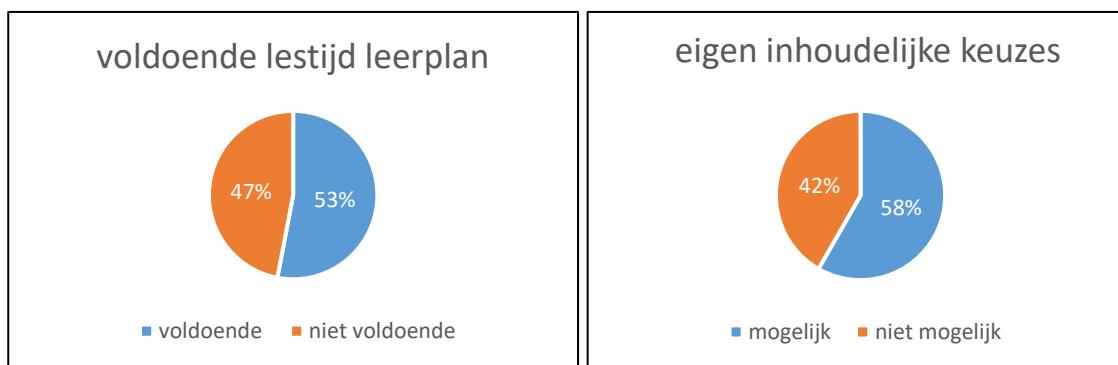
Voor de A-finaliteit ontvingen we de meeste antwoorden (i.e. in relatie tot het eigenlijke aanbod) voor de studierichtingen Beweging en sport, Elektriciteit, Haar- en schoonheidsverzorging, Hout, Mechanica, Organisatie en logistiek en Zorg en welzijn.

Voor de D/A-finaliteit ontvingen we de meeste antwoorden (i.e. in relatie tot het eigenlijke aanbod) voor de studierichtingen Architecturale kunsten, Bedrijf en organisatie, Biotechnieken, Bouwtechnieken, Elektromechanische technieken, Elektrotechnieken, Grafische technieken, Houttechnieken, Maatschappij en welzijn, Mechanische technieken, Sport, Voertuigtechnieken en Wellness en lifestyle.

4.2 De resultaten

Algemeen geeft 47% van de leraren aan dat men niet voldoende lestijd heeft om het leerplan te realiseren. 42% van de leraren geeft aan dat men niet voldoende lestijd heeft om eigen inhoudelijke keuzes te maken. Een meer gedetailleerde analyse geeft wel duidelijke verschillen aan tussen de studierichtingen.

- Meer dan de helft van de leraren die lesgeven in studierichtingen uit de zachtere studiedomeinen Economie en organisatie, Maatschappij en welzijn en Sport zijn voor de A-finaliteit positief.
- Meer dan de helft van de leraren die lesgeven in studierichtingen uit het studiedomein STEM zijn voor de A-finaliteit negatief. Dat geldt uitgesproken voor Bouw, Elektriciteit en Mechanica. Het oordeel is gemengd voor Hout.
- Meer dan de helft van de leraren die lesgeven in de studierichtingen Biotechnieken, Grafische technieken, Sport en Wellness en lifestyle zijn voor de D/A-finaliteit positief.
- Meer dan de helft van de leraren die lesgeven in de studierichtingen Architecturale kunsten, Bouwtechnieken, Elektromechanische technieken, Elektrotechnieken, Houttechnieken, Maatschappij en welzijn en Mechanische technieken zijn voor de D/A-finaliteit negatief. Het oordeel is gemengd voor Bedrijf en organisatie en Voertuigtechnieken.

Finaliteit	>50% negatief	50% negatief/positief	>50% positief
A	Bouw Elektriciteit Mechanica	Hout	Beweging en sport Haar- en schoonheidsverzorging Organisatie en logistiek Maatschappij en welzijn
D/A	Architecturale kunsten Bouwtechnieken Elektromechanische technieken Elektrotechnieken Houttechnieken Maatschappij en welzijn Mechanische technieken	Bedrijf en organisatie Voertuigtechnieken	Biotechnieken Grafische technieken Sport Wellness en lifestyle

4.2.1 Meer dan de helft van de leraren is positief voor de A-finaliteit

- Beweging en sport
- Haar- en schoonheidsverzorging
 - Men is positief, maar maakt toch de bedenking dat men vlot over de onderwerpen heen moet gaan en er weinig tijd is voor inoefening en uitbreiding. Verder merkt men op dat er veel leerstof moet gegeven worden en dat veel afhangt van de klasgroep.
 - Als men negatief oordeelt, geeft men aan dat er te veel moet gezien worden op korte tijd, dat het te hoog gegrepen is voor de doelgroep en er te weinig uren zijn voor de praktijk waardoor een leraar soms inhoudelijke keuzes moet maken i.f.v. wat haalbaar is.
- Organisatie en logistiek
 - Men is positief, maar geeft tegelijkertijd ook aan dat er geen tijd meer is voor creatieve en eigen gemaakte lesopdrachten (dat kan enkel nog in de sterke klassen). Leraren geven verder

ook aan dat er voldoende tijd nodig is om de ICT-doelen te realiseren. Sommige ICT-doelen zijn gemakkelijk te bereiken, andere veel moeilijker.

- Een aantal leraren ervaart een probleem met het handboek dat zaken bevat die niet gekend moeten zijn.
- Als men negatief oordeelt, dan verwijst men o.m. naar de gewijzigde instroom in de tweede graad en de vermindering van het aantal beschikbare lessen. Ook de grootte van de klasgroep speelt een rol.

- Zorg en welzijn

Als men negatief oordeelt, dan verwijst men o.m. naar de gewijzigde instroom in de tweede graad en naar de vermindering van het aantal beschikbare lessen.

4.2.2 *Gemengd oordeel voor de A-finaliteit: 50% positief - 50% negatief*

- Hout

Als men negatief oordeelt, dan verwijst men o.m. naar de vermindering van het aantal beschikbare lessen. Leraren hebben te weinig tijd om leerlingen de basis aan te leren en om projecten goed voor te bereiden en te realiseren. Alles moet oppervlakkiger (terwijl de leerinhouden dezelfde zijn of zelfs zijn toegenomen). Men verwijst ook naar de gewijzigde instroom.

4.2.3 *Meer dan de helft van de leraren is negatief voor de A-finaliteit*

- Bouw

Als men negatief oordeelt, dan verwijst men o.m. naar te weinig ruimte voor de praktijk, terwijl er meer gevraagd wordt in vergelijking met vroeger.

- Elektriciteit

- Als men positief oordeelt, dan is dat o.m. omdat de school extra uren heeft ingericht. Een leraar die positief oordeelt, vreest tegelijkertijd voor een verlies aan diepgang. Een andere leraar geeft aan dat het enkel haalbaar is als men “als een hogesnelheidstrein door de leerstof vliegt” waardoor men niet de gelegenheid krijgt om wat langer bij een bepaald deel stil te staan, iets nog eens uit te leggen aan leerlingen die het niet onmiddellijk hebben begrepen of om bepaalde leerstof wat uitgebreider te duiden (labo, werkbezoek ...).
- Als men negatief oordeelt, dan verwijst men o.m. naar de vermindering van het aantal beschikbare lessen terwijl het theoretisch luik zwaarder is geworden. Leerlingen hebben nood aan voldoende herhaling voor het inoefenen van nieuwe competenties. Soms verwijst men ook naar een gebrek aan infrastructuur of didactisch lesmateriaal, of naar de klasgrootte.

- Mechanica

Als men negatief oordeelt, dan verwijst men o.m. naar de vermindering van het aantal beschikbare lessen waardoor er te weinig tijd is voor het verwerven van praktische kennis en te weinig oefentijd.

4.2.4 *Meer dan de helft van de leraren is positief voor de D/A-finaliteit*

- Biotechnieken

- Als men positief oordeelt, verwijst men o.m. ook naar de extra uren die de school heeft voorzien of naar de doelen labo die veel ruimte laten.
- Als men negatief oordeelt, dan verwijst men naar te weinig tijd voor het aanleren van

vaardigheden. Er is veel onderliggende kennis nodig om tot het bereiken van het eigenlijke doel te komen. Het niveau van de doelen ligt te hoog; leerlingen hebben nood aan herhaling. Ook het gebrek aan een handboek wordt aangehaald.

- Grafische technieken
- Sport
- Wellness en lifestyle

4.2.5 *Gemengd oordeel voor de D/A-finaliteit: 50% positief - 50% negatief*

- Bedrijf en organisatie
 - Als men positief oordeelt, is dat o.m. omdat de school meer tijd heeft voorzien.
 - Als men negatief oordeelt, dan verwijst men o.m. naar te weinig tijd om de doelen grondig aan te reiken. Men moet te snel door de leerstof gaan en heeft geen tijd om wat moeilijk(er) gaat, extra te kunnen inoefenen. Er is ook tijd nodig voor de onderliggende kennis en vaardigheden die leerlingen moeten verwerven vooraleer ze de effectieve doelen kunnen bereiken.
 - Leraren geven verder aan dat er te veel tijd nodig is om te focussen op de basis, dus geen ruimte om uit te weiden of andere interessante onderwerpen of inzichten aan te reiken.
- Voertuigtechnieken

4.2.6 *Meer dan de helft van de leraren is negatief voor de D/A-finaliteit*

- Architecturale kunsten

Leraren verwijzen naar het groot aantal doelen dat aan bod moet komen in te beperkte tijd. Men kan enkel de basis met een beperkt aantal technieken aanbrengen. Er is nood aan tijd om te kunnen inoefenen door herhaling. Er is geen ruimte voor verdieping. Men mist ook ruimte voor essentiële onderdelen die eerder wel (uitgebreider) aan bod kwamen zoals kunstgeschiedenis en waarneming.

- Bouwtechnieken

Leraren verwijzen naar het gebrek aan lestijd en de vermindering van het aantal lesuren beschikbaar voor de specifieke vorming.

- Elektromechanische technieken

Leraren verwijzen naar het gebrek aan lestijd en de vermindering van het aantal lesuren beschikbaar voor de specifieke vorming. Men wil de oppervlakkigheid kunnen overstijgen.

- Elektrotechnieken

Leraren verwijzen naar het gebrek aan lestijd en de vermindering van het aantal lesuren beschikbaar voor de specifieke vorming.

- Houttechnieken

Leraren verwijzen naar het gebrek aan lestijd (te weinig uren PV en TV). Er wordt nu meer gevraagd waardoor men sneller en oppervlakkiger over de zaken moet gaan en onvoldoende diepgang kan creëren. Dat betekent dat de leerlingen een stevig fundament missen om op verder te bouwen.

- Maatschappij en welzijn

Leraren verwijzen naar te weinig tijd om alles grondig te doen en om diepgang te creëren. Er komt veel theorie aan bod en daarnaast moeten ook basiscompetenties aangeleerd worden. Er is bovendien niet veel tijd om te oefenen, te herhalen of te differentiëren. Ook de klasgrootte wordt aangehaald.

- Mechanische technieken

Leraren verwijzen naar het gebrek aan lestijd en de vermindering van het aantal lessen beschikbaar voor de specifieke vorming.

5 Algemene vorming A-finaliteit

5.1 De vragen

De vragen richtten zich tot leraren algemene vorming (Maatschappelijke vorming, Natuurwetenschappen, Nederlands en Wiskunde) in de A-finaliteit. Het betreft de haalbaarheid van het curriculum en de ruimte voor eigen inhoudelijke en didactische keuzes. In een open veld na elke vraag kon de leraar meer duiding geven bij het antwoord.

5.2 De resultaten

In totaal beantwoordden meer dan 100 leraren de bevraging. Het betreft zowel leraren die één enkel leerplan geven als leraren die de algemene vorming gedeeltelijk of volledig geïntegreerd geven. Doordat leraren konden aangeven welk leerplan ze realiseren in welke studierichting, werd ook duidelijk dat sommige leraren de bevraging ook voor hun collega's in eenzelfde reactie hebben ingevuld. De grootste respons betreft procentueel leraren uit de studierichtingen Bouw, Elektriciteit, Haar- en schoonheidsverzorging, Hout, Mechanica, Organisatie en logistiek, Restaurant en keuken en Zorg en welzijn. Het betreft dus zowel studierichtingen uit het STEM-domein als studierichtingen uit de zachtere domeinen Economie en organisatie, Maatschappij en welzijn en Voeding en horeca.

Algemeen geeft bijna de helft van de leraren (49%) aan dat het curriculum niet haalbaar is voor de leerlingen van de A-finaliteit. 52% van de leraren geeft aan dat er onvoldoende tijd is om eigen inhoudelijke keuzes te maken en 32% geeft aan dat er geen ruimte is voor eigen didactische keuzes.

Leraren die aangeven dat het curriculum haalbaar is, geven in de duiding vaak aan dat die haalbaarheid voorwaardelijk is.

- Men moet doorwerken waardoor sommige klassen achterstand oplopen.
- “Voor de grote meerderheid is het wel nipt”.
- De haalbaarheid van het curriculum is sterk afhankelijk van klas tot klas. In kleinere groepen is er de mogelijkheid om individueel te begeleiden, in grotere groepen niet.
- Vaak wordt verwezen naar grote niveaoverschillen binnen de groep, waardoor niet alles voor iedereen haalbaar is.

- Sommige leerplandoelen (Nederlands en Mavo) zullen slechts één keer aan bod komen.
- Men hanteert een systeem waarbij men zich voor de haalbaarheid van het curriculum baseert op het aantal keer dat een doel wordt aangereikt.
- Niet alle doelen zijn haalbaar in sommige klassen of zijn enkel haalbaar mits een langer traject.
- Men ziet een duidelijk onderscheid tussen leerlingen die mee kunnen, maar meer moeten studeren en leerlingen die duidelijk niet mee kunnen met het nieuwe niveau.
- Men merkt duidelijk aan de resultaten van de leerlingen dat het moeilijker geworden is. De kloof tussen de leerlingen onderling is groter geworden.
- Het curriculum is haalbaar als men zich enkel focust op de leerplandoelen, zonder uitbreiding, remediëring, aandacht voor actua, uitstappen of vakoverschrijdend werk.

Leraren die aangeven dat het curriculum niet haalbaar is, signaleren o.m. volgende zaken:

- Het niveau van een aantal doelen is te hoog gegrepen.
- Men wijst zowel naar moeilijkheden voor Natuurwetenschappen en Wiskunde (zowel in studierichtingen in de zachtere studiedomeinen als in STEM) als voor Maatschappelijke vorming.
- De moeilijkheid ligt zowel in het niveau van de doelen als in de beschikbare onderwijstijd. Voor Maatschappelijke vorming is er ook het probleem van de grote hoeveelheid leerstof.
- Men geeft aan dat een leraar de doelen toch een aantal keer moet kunnen evalueren.
- Sommige leraren geven aan dat ze een keuze zullen moeten maken en zelf selecteren wat het belangrijkste is.
- Het niveau van een grote groep leerlingen is zeer laag waardoor het voor hen moeilijk is. Men heeft niet altijd alle noodzakelijke basis mee vanuit de eerste graad. Niet alle leerplandoelen uit de eerste graad zijn verworven.
- Leraren geven aan dat ze ook tijd moeten investeren in klasmanagement en attitudevorming waardoor er te weinig tijd overblijft voor de eigenlijke vakinhoudelijke doelen.
- Er is over het algemeen een grote bezorgdheid voor de leerlingen die vandaag les volgen in een Centrum voor leren en werken.

Net zoals met betrekking tot de haalbaarheid liggen ook de percentages m.b.t. tijd voor eigen inhoudelijke keuzes dicht bij elkaar. 52% van de leraren vindt geen tijd voor eigen inhoudelijke keuzes. Indien men geen tijd vindt, geeft men o.m. volgende redenen:

- groot aantal doelen en te weinig tijd beschikbaar;
- het wegvallen van lessen omwille van extra activiteiten;
- éénuursvakken zorgen voor tijdsverlies.

Sommige leraren betreuren dat het gebrek aan lestijd ervoor zorgt dat de essentie van een vakdomein onvoldoende aan bod kan komen, bv. het stimuleren van de zin in ontdekken en onderzoeken, een practicum.

Leraren die aangeven over voldoende tijd te beschikken om eigen inhoudelijke keuzes te maken melden o.m. het volgende:

- Een leraar antwoordt positief, maar vraagt zich tegelijkertijd wel af of er voldoende lestijd zal zijn.
- Een leraar geeft aan dat hij de tijd neemt.
- Een leraar geeft aan dat hij zelf zaken schrapt en tijd maakt voor eigen keuzes
- Een leraar geeft aan dat het kan, maar wel leidt tot tijdverlies.

- Een leraar geeft aan dat hij eigen thema's kiest om de doelen via een geïntegreerde benadering te realiseren.
- Een leraar verwijst naar eigen materiaal of naar het inspelen op de actualiteit.
- Een leraar geeft aan dat hij eigen keuzes kan maken omdat de school voor één uur extra algemene vorming heeft gekozen.
- Enkele leraren verwijzen naar het leerplan en de open formulering van de leerplandoelen die voldoende ruimte laten voor de leraar om eigen inhoudelijke keuzes te maken.

32% van de leraren vindt geen ruimte voor eigen didactische keuzes. Leraren die geen ruimte vinden, verwijzen o.m. naar het onderwijsleergesprek als de enige optie om de doelen aan te reiken en naar de specifieke leerinhouden die zijn opgenomen en geen didactische keuze toelaten. Men verwijst ook naar het feit dat men misschien wel eigen keuzes kan maken, maar dat de lestijd ontbreekt om er uitgebreid op in te zetten.

Leraren die wel ruimte vinden voor eigen didactische keuzes, geven o.m. aan dat ze zelf bepalen wat ze wanneer zien, dat ze zelf didactische werkvormen bepalen en creatief omgaan met het handboek.

6 Vragenlijsten

Hierna volgen de gestelde vragen uit de bevraging.

6.1 Ruimte in het complementair gedeelte en ruimte voor eigen initiatieven

- In de tweede graad heeft de school voldoende ruimte voor eigen keuzes in het complementair gedeelte: ja-nee
 - Indien nee, wat is dan niet meer mogelijk?
- In de derde graad heeft de school voldoende ruimte voor eigen keuzes in het complementair gedeelte: ja-nee
 - Indien nee, wat is dan niet meer mogelijk?
- In de tweede graad heeft de school voldoende ruimte voor eigen initiatieven en activiteiten vanuit het eigen pedagogische project: ja-nee
 - Indien nee, wat is dan niet meer mogelijk?
- In de derde graad heeft de school voldoende ruimte voor eigen initiatieven en activiteiten vanuit het eigen pedagogische project: ja-nee
 - Indien nee, wat is dan niet meer mogelijk?

6.2 Wiskunde, Natuurwetenschappen en Frans in de domeingebonden D-finaliteit

- Ik geef:
 - Frans - in studierichting: Maatschappij- en welzijnswetenschappen, Technologische wetenschappen, Bouwwetenschappen, Biotechnologische (STEM-)wetenschappen, Architecturale en beeldende vorming, Beeldende en audiovisuele vorming
 - Wiskunde - in studierichting Maatschappij- en welzijnswetenschappen, Beeldende en audiovisuele vorming, Dans, Muziek, Woordkunst-drama

- Natuurwetenschappen - in studierichting: Maatschappij- en welzijnswetenschappen, Bedrijfswetenschappen, Architecturale en beeldende vorming, Beeldende en audiovisuele vorming, Dans, Muziek, Woordkunst-drama
- Het nieuwe curriculum is haalbaar voor mijn leerlingen: ja-nee
 - Verduidelijk waarom wel/niet
- Ik heb nog voldoende ruimte om eigen inhoudelijke keuzes te maken: ja-nee
 - Verduidelijk waarom wel/niet
- Ik heb nog voldoende ruimte om eigen didactische keuzes te maken: ja-nee
 - Verduidelijk waarom wel/niet
- Ik geef ook graag nog volgende feedback:

6.3 Richtingspecifieke vorming in de D/A- en de A-finaliteit

- Ik geef een richtingspecifiek vak in volgende studierichting(en) van de A-finaliteit: alle studierichtingen A-finaliteit opgesomd
- Ik geef een richtingspecifiek vak in volgende studierichting(en) van de D/A-finaliteit: alle studierichtingen D/A-finaliteit opgesomd
- Ik heb voldoende lestijd om mijn leerplan te realiseren: ja-nee
 - Verduidelijk waarom wel/niet
- Ik heb voldoende lestijd om eigen inhoudelijke keuzes te maken: ja-nee
 - Verduidelijk waarom wel/niet
- Ik geef ook graag nog volgende feedback:

6.4 Algemene vorming in de A-finaliteit

- Ik geef: (je kan ook aangeven dat je een combinatie van verschillende leerplannen geeft)
 - Nederlands - in volgende studierichting(en): alle studierichtingen A-finaliteit opgesomd
 - Maatschappelijke vorming - in volgende studierichting(en): alle studierichtingen A-finaliteit opgesomd
 - Natuurwetenschappen - in volgende studierichting(en): alle studierichtingen A-finaliteit opgesomd
 - Wiskunde - in volgende studierichting(en): alle studierichtingen A-finaliteit opgesomd
- Het nieuwe curriculum is haalbaar voor mijn leerlingen: ja-nee
 - Verduidelijk waarom wel/niet
- Ik heb nog voldoende ruimte om eigen inhoudelijke keuzes te maken: ja-nee
 - Verduidelijk waarom wel/niet
- Ik heb nog voldoende ruimte om eigen didactische keuzes te maken: ja-nee
 - Verduidelijk waarom wel/niet

- Ik geef ook graag nog volgende feedback:

